

Έντσο Τραβέρσο: «Η νέα ιστορία της επανάστασης προσφέρει ελπίδα για το ταραγμένο παρόν μας»

Μετάφραση: Νίκος Κατσιαούνης

*Τον Οκτώβριο του 2021 κυκλοφόρησε το καινούργιο βιβλίο του Έντσο Τραβέρσο με τίτλο *Revolution: An Intellectual History*. Με αφορμή την έκδοση, ο συγγραφέας έδωσε μια ενδιαφέρουσα συνέντευξη στην Κέιτ Μπλάγκουντ που δημοσιεύτηκε στο *Cornell Chronicle* τον Μάρτιο του 2022.*

Κέιτ Μπλάγκουντ: Τι σας ενέπνευσε γι' αυτή την έρευνα;

Έντσο Τραβέρσο: Το βιβλίο αυτό επεκτείνει και εμβαθύνει τον ιστορικό προβληματισμό της *Αριστερής μελαγχολίας* – του προηγούμενου βιβλίου μου (2016). Αφού ερεύνησα την ιστορία της σύγχρονης βίας –ολοκληρωτικοί πόλεμοι, φασισμός, ολοκληρωτισμός, γενοκτονίες και πνευματική εξορία– για μερικές δεκαετίες, συνειδητοποίησα ότι πρόκειται για ένα ελλιπές, ακρωτηριασμένο τοπίο, καθώς μια γόνιμη ερμηνευτική του 19ου και του 20ού αιώνα θα έπρεπε να περιλαμβάνει και τους χειραφετητικούς αγώνες και τις επαναστάσεις τους.

Οι επαναστάσεις απέτυχαν σχεδόν παντού, και πολύ συχνά το ναυάγιό τους μετατοπίστηκε στη σκοτεινή πλευρά της ιστορίας: έγιναν μέρος του δεσποτισμού, της τυραννίας και της αυταρχικής εξουσίας. Παρ' όλα αυτά, οι δυνατότητές τους δεν ήταν καθόλου αμελητέες και η κληρονομιά τους παραμένει σημαντική.

Η ιστορία της Σοβιετικής Ένωσης χαρακτηρίστηκε από ανελευθερία, δικτατορία και βία, και έχουμε συνηθίσει να ταυτίζουμε ολόκληρη την πορεία της με τον ολοκληρωτισμό και τα γκουλάγκ. Όμως η διαλεκτική της ιστορίας είναι σύνθετη: Η

έλευση της δημοκρατίας, η καθολική ψηφοφορία, τα δικαιώματα των γυναικών και η αποαποικιοποίηση, για να αναφέρουμε μόνο μερικά θεμελιώδη χαρακτηριστικά της νεωτερικότητας, είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την ιστορία των επαναστάσεων – από τη γαλλική και την αϊτινή επανάσταση μέχρι τη ρωσική και την κινεζική.

ΚΜ: Θα μπορούσατε να δώσετε έναν σύντομο ορισμό της επανάστασης;

ΕΤ: Με νομικούς και πολιτικούς όρους, επανάσταση σημαίνει βίαιη διάρρηξη της καθεστηκυίας τάξης, που μερικές φορές συμπεριλαμβάνει και τη μετατροπή των οικονομικών και κοινωνικών δομών μιας χώρας. Όμως οι επαναστάσεις είναι κοινωνικοί και πολιτικοί σεισμοί που δυναμώνουν από τα κάτω, μεταμορφώνουν τα κυριαρχούμενα και υποτελή στρώματα της κοινωνίας, –αυτά που συνήθως ορίζονται ως «ο λαός»– σε ιστορικά υποκείμενα.

Κατά τη διάρκεια μιας επανάστασης, η ζωή αποκτά μια νέα, απροσδόκητη και εντυπωσιακή ένταση. Ξαφνικά, οι άνθρωποι συνειδητοποιούν τη δύναμή τους και αισθάνονται ικανοί να αλλάξουν τον κόσμο. Πολλοί μάρτυρες απεικόνιζαν τις επαναστάσεις με μια αίσθηση ελαφρότητας, όπως οι χαρακτήρες των πινάκων του Σαγκάλ, οι οποίοι, υπερνικώντας τον νόμο της βαρύτητας, αρέσκονται στο να πετούν πάνω από χωριά και λόφους.

ΚΜ: Το βιβλίο περιγράφει μόνο τις πολιτικές επαναστάσεις ή το πεδίο εφαρμογής είναι ευρύτερο;

ΕΤ: Ο υπότιτλος του βιβλίου μου λέει «μια διανοητική ιστορία». Οι επαναστάσεις είναι κάτι πολύ περισσότερο από πολιτικές αλλαγές – μερικές φορές περιλαμβάνουν ανθρωπολογικές αλλαγές. Μετασχηματίζουν σε βάθος τους τρόπους ζωής και σκέψης, τους τρόπους αντίληψης και αναπαράστασης της κοινωνίας. Ξεπερνούν κατά πολύ τις πολιτικές αλλαγές από τη στιγμή που επηρεάζουν βαθιά τις κοινωνικές σχέσεις και τον πολιτισμό και διαταράσσουν τις σφαίρες της αισθητικής και της λογοτεχνίας.

Στο βιβλίο μου δίνω προσοχή τόσο στις ιδέες όσο και στις εικόνες, διερευνώντας τις συνδέσεις τους. Έτσι, εξετάζω τις επαναστάσεις σαν «διαλεκτικές εικόνες» που συμπυκνώνουν θεωρίες, ιδεολογίες, ουτοπικά σχέδια και συλλογικά συναισθήματα. Γνωρίζουμε μια πολύ μεγάλη εικονογραφία που ασχολείται με επαναστατικά σύμβολα, όπως σημαίες και οδοφράγματα, αλλά νομίζω ότι δεν πρέπει να παραμελήσουμε τις αλληγορίες. Οι εικόνες των επαναστάσεων ως «ατμομηχανές της ιστορίας» ή η «έφοδος στους ουρανούς», για να δώσουμε δύο παραδείγματα, είναι αλληγορίες και μεταφορές που αποκαλύπτουν μια φιλοσοφία της ιστορίας και μια γενική εικόνα για τα ανθρώπινα όντα.

Οι επαναστάσεις είναι εργοστάσια ουτοπιών. Η Γαλλική Επανάσταση στόχευε στην «αναγέννηση» της ανθρωπότητας και ολόκληρος ο 19ος αιώνας καταλαμβάνεται από ουτοπικά σχέδια οικοδόμησης μιας ιδανικής κοινωνικής τάξης: Αυτό εκτείνεται από τις πιο γενναιόδωρες φαντασιώσεις της απόλυτης ελευθερίας και της τέλει αρμονίας μεταξύ ανθρώπου και φύσης (Φουριέ) έως τις πιο τρομακτικές απόψεις ενός ορθολογικοποιημένου πειθαρχικού συστήματος (Ετιέν Καμπέ). Η Γαλλική Επανάσταση τροφοδότησε την ιδέα της προόδου καθ' όλο τον 19ο αιώνα και η Επανάσταση της Αϊτής ανήγγειλε μια νέα εποχή αυτοχειραφέτησης των σκλάβων και των αποικιοκρατούμενων λαών. Με τη Ρωσική Επανάσταση, οι ουτοπίες έγιναν και «αναγκαίες και δυνατές», διαχέοντας την αίσθηση ότι η αλλαγή του κόσμου είχε γίνει το καθήκον της εποχής. Στη Ρωσία, κατά τη δεκαετία του 1920, τα όνειρα για πλήρη ελευθερία, παγκόσμια αδελφσύνη και ισότητα συγχωνεύτηκαν με τρελές ιδέες για «αθανασία», επικίνδυνα σχέδια για τη δημιουργία του «Νέου Ανθρώπου» και την αναδιαμόρφωση του πλανήτη μέσω της επιστήμης και της τεχνολογίας. Αυτό το παράξενο και συναρπαστικό μέρδεμα δεν ζητά ούτε να εξιδανικευτεί ούτε να στιγματιστεί – απαιτεί να κατανοηθεί με κριτικό τρόπο.

KM: Υπάρχουν μια αλληλουχία αιτιάσεων μεταξύ των επαναστάσεων που παρουσιάζετε και αναλύετε σε αυτό το βιβλίο; Με ποιον

τρόπο οι υποκινητές των επαναστάσεων επικαλούνται το παρελθόν;

ΕΤ: Ένας από τους σκοπούς του βιβλίου μου είναι να δείξω ότι οι επαναστάσεις δεν μπορούν να εξηγηθούν μέσω κάποιας ντετερμινιστικής αιτιότητας. Φυσικά, όπως όλα τα ιστορικά γεγονότα, έχουν πολλές προϋποθέσεις, μια πολλαπλότητα «αιτιών» που γίνονται σαφείς όταν η επαναστατική διαδικασία εξαντληθεί και ολοκληρωθεί. Αυτό είναι το καθήκον των ιστορικών, αλλά θα πρέπει να γνωρίζουν ότι η ανίχνευση των αιτιών συνεπάγεται το να φωτίσουν ένα πολύπλοκο και ποικιλόμορφο τοπίο κι όχι να το ερμηνεύσουν. Οι επαναστάσεις υπερβαίνουν τις προϋποθέσεις τους και επινοούν το μέλλον – είναι απρόβλεπτες, συνήθως απροσδόκητες, και δεν γνωρίζουν εκ των προτέρων την έκβασή τους. Η ιδέα ότι η δυναμική και η κατάληξή τους θα αντικατοπτριζόταν στα «αίτιά» τους είναι μια αφελής και απλοϊκή ιστορική τελεολογία.

ΚΜ: Ποια ελπίδα μπορεί να προσφέρει το βιβλίο σε αυτό που ο εκδότης περιγράφει ως «το ταραγμένο παρόν μας»;

ΕΤ: Το αντικείμενό μου είναι η διανοητική ιστορία και το βιβλίο μου δεν υποκρίνεται ότι παρέχει συνταγές για το μέλλον. Δεν είναι αυτό το καθήκον μου. Ως πολίτης και αφοσιωμένος ιστορικός, ωστόσο, δεν μπορώ να αδιαφορήσω για το «ταραγμένο παρόν μας» και το βιβλίο μου –αυτό ισχύει για όλα τα ιστορικά βιβλία– συμμετέχει στην προσπάθεια να κατανοήσουμε όχι μόνο το παρελθόν αλλά και τον κόσμο στον οποίο ζούμε.

Θα ήθελα να επαναφέρω την επανάσταση ως βασική κατηγορία της ιστορικής ερμηνείας, η οποία συνεπάγεται μια ορισμένη προσέγγιση του παρόντος. Η επανάσταση δεν ανήκει αποκλειστικά στο παρελθόν – ο 21ος αιώνας έχει ήδη βιώσει επαναστάσεις, ιδίως στις αραβικές χώρες, και κινήματα που απαιτούν παγκόσμιες αλλαγές εμφανίζονται σχεδόν σε όλες τις ηπείρους. Οι επαναστάσεις απέτυχαν ή ηττήθηκαν, και οι ιστορικοί πρέπει να διερευνήσουν τους λόγους των τραγικών καταλήξεών τους, αλλά οι ιστορικοί πρέπει επίσης να διερευνήσουν τις δυνατότητές τους, τα σταυροδρόμια τους, τις δραματικές διαμάχες τους και

τα διλήμματα που δίχασαν τους φορείς τους. Οι επαναστάσεις διατρέχουν τις κρυφές πλευρές της συλλογικής μνήμης, πίσω από τη πρόσοψη των κυρίαρχων αναπαραστάσεων: δεν θα έπρεπε οι μελετητές να διερευνήσουν το ιστορικό ασυνείδητο της εποχής τους;